

תְּרַח סְבִינוּ

מים ראשונים: אם אברהם הוא אבינו, אז תרח הוא סבנו, לא כך? ואם כן, אז מה יחסנו אל תרח בפרט ואל אבות אבותינו בכלל? האם אנחנו מרגישים בנח איתם? האם אנחנו מנסים להתעלם מהם?

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֵי תְּרַח תְּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־נְחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט ... וַיִּקַּח תְּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בְּרֵהָרָן בְּרֵבְנוֹ וְאֶת שְׂרֵי פִלְתּוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כְּשָׂדִים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיָּשְׁבוּ שָׁם: וַיְהִי וַיִּמְיָרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵתִים שָׁנָה וַיָּמָת תְּרַח בְּחָרָן: (בראשית יא כז-לב).¹

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־כְּלֵהָעָם כְּהֵאמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הִנְהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תְּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נְחוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (יהושע כד ב).²

בְּרֵאדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלַם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ: וְאָמְרָת כְּהֵאמַר אֲדֹנָי ה' לִירוּשָׁלַם מְכֹרֶתֶךָ וּמְלֹדֶתֶךָ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִים אָבִיךָ הָאֲמֹרִי וְאָמַרְתָּ חֲתִית: (יחזקאל טג ב-ג).³

בראשית רבה פרשה לט סימן י – הכל בשביל המרגלית

רבי ברכיה בשם רבי נחמיה אמר: (משל) למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו. עמד המלך והעמיד פמליא שלו שם ועשה צְבָרִים והביא מְכַבְּרוֹת וְכָבֵר את הראשונה ולא מצא, השני ולא מצא ובשלישית מְצָאָהּ. אמרו: מצא המלך מרגליות שלו. כך אמר הקב"ה: מה צורך היה לי לייחס שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג, נחור, תרח, לא בשבילך? "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמיה ט ח).⁴

פסיקתא דרב כהנא פיסקא ד פרה אדומה – טהור מטמא

¹ החלוקה של פרשות נח ולך לך יוצרת קו פרשת מים ברור בין תרח ואברהם, בין משפחתו של אברהם ובין אברהם עצמו, בין תחילת המסע "ללכת ארצה כנען" שהיה ביוזמת תרח ונעצר בחורן מסיבות כאלה ואחרות, ובין המסע השני, מחרן אל ארץ כנען, הפותח בקריאה האלוהית: "לך לך מארצך ... אל הארץ אשר אראך". בפרשת לך לך מתחיל סיפור האומה העברית ומה שהיה לפני כן שייך לסיפור הבראשיתי ולמשפחות העמים השונות הנזכרות בפרשות בראשית ונח. בפרפרזה על רש"י הידוע מתחילת ספר בראשית, יכולנו לומר: "לא הייתה צריכה התורה להתחיל אלא מלך-לך". אך האם ניתן באמת להעביר קו מפריד כזה? האם אין אנו בני תרח (ונחור ושרוג ורעו ושלח ואַרְפַּכְשָׁד ושם ועבר וכו'), לא פחות מאשר בני אברהם? האם כל החיובי הוא מאברהם ואילך וכל השלילי הוא מתרח ואחורה? האם ניתן להתעלם מכך שאת המסע לארץ כנען, היעד הסופי, התחיל תרח? הוא שלוקח את כל משפחתו: "ללכת ארצה כנען"! ראו בהקשר זה דברינו [שם ועבר אבות אבותינו](#) בפרשת נח.

² בנאום הפרידה של יהושע מהעם, בסקירתו ההיסטורית, הוא פותח בתחנה הראשונה של תולדות עם ישראל, באבי אברהם, הוא תרח ומשפחתו שהיו עובדי גילולים. ראו הגדה של פסח בה משמש פסוק זה אסמכתא ראשית לפתיחה: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", שהיא ה-"גנות" בה צריכים להתחיל את ההגדה עפ"י שיטת רב (גמרא פסחים קטז ע"א). השווה אמירה זו של יהושע עם נאום היסטורי אחר, זה של נחמיה פרק ט. אחרי שבח לה' בורא עולם אשר עשה: "אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמַי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ וכו'", פותח נחמיה את הסקירה ההיסטורית שלו, את תולדות עם ישראל שכעת שב לציון, בפסוק: "אֲתֶהּ הוּא ה' אֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחָרָתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כְּשָׂדִים וְשָׁמַת שְׁמוֹ אַבְרָהָם". אצל נחמיה הכל מתחיל בבחירה באברהם ואילו אצל יהושע, יש "קודם", גם אם הוא לא נאמר כרישום היסטורי גרידא, אלא כתוכחה, אזהרה, או אפילו לשלילה.

³ הפסוק ביהושע לעיל הוא האזכור הראשון והאחרון של "תרח" בכל המקרא (חוץ מפסוקי התורה). בין יהושע ונחמיה, בא יחזקאל ונאום תוכחה קשה לעם ישראל (שלא חסרים כמותו בספרו) מזכיר לעם ישראל את מוצאו. וגם אם הוא לא נוקב במפורש בשם "תרח", הכוונה ברורה. ראו מדרש על פסוק זה בגמרא סנהדרין מד ע"ב: "בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל: לך אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית, אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם? ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל". ורש"י שם אומר: "אביך האמורי - תרח ואבותיו מכנען באו" (ורוח פסקונית הוא המלאך גבריאל). יש כאן איזה "סוד" שלא צריך לגלות אותו. כך או כך, בין יהושע, נחמיה ויחזקאל כבר קבלנו גישות שונות לאזכור אבותיהם של אבות האומה ותרח אבי אברהם בראשם: הכרה, התעלמות, הקנטה.

⁴ מה אכפת לנו מכל הדורות הקודמים? בשביל מה אנו מונים את כל הדורות הקודמים, אם לא בשביל להגיע ליעד הראשי הוא אברהם! מה לנו פרשות בראשית ונח, אם לא בשביל להגיע במהירות לפרשת לך לך! כל הדורות והאישים הקודמים, ותרח אבי אברהם בכללם, אינם אלא צבירי עפר שמסתתרת בהם מרגלית וכל תפקידם הוא לעבור במסננת (בכברה או מכברה) על מנת למצוא בהם את המרגלית שחבויה בהם; לשמר את המרגלית "עד שתחפץ", עד שימצא אותה המלך כשיחפוץ ושתגיע השעה. האמנם? ראו סיומת המדרש שם באנלוגיה לדוד: "כך אמר הקב"ה לדוד: מה צורך היה לי לייחס פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי, לא בשבילך? מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי (תהלים פט כא)". האמנם יהודה, נחשון, עמינדב, בעז וכל השאר לא חשובים? האם ייחוסו של דוד לא חשוב? ולמה נכתבה מגילת רות? (ראו מדרש זה ברות רבה ח א). אם כך, אז אולי באנלוגיה חוזרת לאברהם, יש ייחוס בדורות הקודמים, יש גם לתרח חשיבות. גם בצבירי העפר יש חפץ.

"מי יתן טהור מטמא לא אחד" (איוב יד ז), כגון אברהם מתרח, חזקיה מאחז, ומרדכי משמע, ישראל מאומות, העולם הבא מהעולם הזה. מי עשה כן? מי ציווה כן? מי גזר כן? לא "אחד"? לא יחידו של עולם?⁶

חידושי הגרי"ז סימן רח הגדה של פסח – תרח אינו "אבותינו", אברהם עבד עבודה זרה

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו - מכאן ראייה למה שכתב הרמב"ם בפרק א מהלכות עבודת כוכבים הלכה ג, דגם אברהם עבד מתחילה עבודה זרה, עיין שם.⁷ דאם הכוונה על תרח, מאי "אבותינו" הוא זה? אמנם מהפסוק שמביא "תרח אבי אברהם" משמע לכאורה הכוונה על תרח, אך קשה לומר כן וצריך לדחוק דמהפסוק אין כוונתו להביא ראייה מתרח.⁸

בראשית רבה מא ח פרשת לך לך – אברהם העברי

"וַיֵּגֶד לְאַבְרָם הָעֶבְרִי" (בראשית יד יג) - ר' יהודה אומר: כל העולם כולו מְעַבְרֵ אַחַד וְהוּא מְעַבְרֵ אַחַד.⁹ ר' נחמיה אומר: שהוא מבני בניו של עבר.¹⁰ ורבותינו אומרים: שהוא בא מעבר הנהר ושהוא משיח בלשון עברי.¹¹

⁵ שמעי בן גֵרָא משבט בנימין שקילל את דוד בעת בריחתו מאבשלום בנו (שמואל ב פרק טז-יז) ובחזרתו סלח לו דוד ונשבע שלא יהרוג אותו וממנו יצא "מְרַדְכֵי בֶן יְאִיר בְּנֵי שְׁמַעִי בְּרִדְכֵי אִישׁ יְמִינִי" (אסתר ב ה). והוא דמות מורכבת ומעניינת, ראו גמרא ברכות ח ע"א.

⁶ והמדרש ממשיך לדינים נוספים בהם מדבר טמא יכולה לצאת טהרה, כמו בדיני נגיעים, יולדת וכמובן פרשת פרה אדומה בה הוא עוסק שם. (ואפשר להוסיף את הדבש שהוא מאכל טהור היוצא מבעל חיים טמא). כל זה נכלל בכלל: "חוקה חקתי וגזירה גזרת" (ראו דברינו [חוקה חקתי וגזירה גזרת](#) בפרשת חוקת). ועדיין משה דואג שמא הצדיק (טהור, אברהם) יענש בעוון אביו הרשע (הטמא, תרח), כדברי מדרש במדבר רבה יט לג (ג"כ בפרשת חוקת): "כשאמר לו הקב"ה: פוקד עון אבות על בנים, אמר משה: רשע, כמה רשעים הולידו צדיקים יהיו נוטלין מעונות אביהם: תרח עובד צלמים ואברהם בנו צדיק, וכן חזקיה צדיק ואחז אביו רשע וכן יאשיה צדיק ואמון אביו רשע, וכן נאה שיהו הצדיקים לוקין בעון אביהם? אמר לו הקב"ה: למדתני, חייך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך, שנאמר (דברים כד) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות". אין כאן רק צבירי עפר שצריך לנפות אותם כדי להוציא מהם את המרגלית. יש כאן טומאה, רשע, עבודה זרה וכו' שיש להוציא ממנה את ההפך הגמור. וזה מעשה פלאי שרק "אחד" – יחידו של עולם יכול לעשות. לשם כך נחוצה התנתקות גמורה. (ומה נאמר על הרשעים שיצאו מצדיקים, כגון מנשה מחזקיה?)

⁷ כוונתו לדברי הרמב"ם הידועים בראש הלכות עבודת כוכבים: "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה ... ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטיפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם וכו'". ראו דברינו [דרכו של אברהם לאמונה בבורא עולם](#) בפרשת לך לך.

⁸ הגרי"ז – רבי יצחק זאב הלוי סולוביצ'יק, 'הרב מבריסק' – מונה לרבה של בריסק בשנת 1918 לאחר מות אביו ר' חיים, עלה לארץ בשנת 1941, מראשי היהדות החרדית בארץ בשנות החמישים של המאה העשרים. דברים אלה משקפים גישה חרדית מובהקת, עדיף להדגיש שאברהם אביו היה עובד עבודה זרה בצעירותו (מה שכבר הרמב"ם אומר) ובלבד שלא נאמר חס וחלילה שתרח הוא אביו! ומה נעשה עם הפסוק ביהושע שמזכיר בפירוש את תרח כחלק מ"אבותיכם"? נדחק קצת, נסובב את האצבע ונחשוב כאילו לאברהם לא היה אבא ועל"פ אין להביא ראייה מאבא (סבא) זה. אברהם הוא כגר שנחשב כתינוק שנוולד (יבמות טב ע"א).

⁹ מדרשים רבים מציגים את אברהם כדמות אנטיתזה לשאר העולם. אברהם מהעבר האחד ושאר כל העולם, בפרט העולם האלילי, מהעבר השני. ובכללם תרח אביו. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת לך לך סימן ב: "היה תרח אביו עובד ע"ז, והיה פולח להן, א"ל הקב"ה: אלו עובדי ע"ז, ואתה יושב ביניהם? לך לך מארצך". וזה כבר מחרון, לשם גלה תרח. ובבתי מדרשות ילמדנו לך לך מצאנו: "אין נאה לצדיק זה לישוב בן רשעים הללו ... צא מביניהם ... שלא תהא דומה להם". תרח הוא בכלל אותם רשעים. ראו גם איך הרמב"ם, במורה הנבוכים חלק ג פרק כט, מקצין דיכוטומיה זו על בסיס הפסוק ה"ל ביהושע: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם", ואלה דבריו בתמצית: "כל המצות שבאו באזהרה מעבודה זרה וכל הנתלה בה ... מפני שהם כולם להציל מן הדעות הרעות ... בענייני השגונון ההם אשר גדלו עליהם אבותינו וזקנינו, כמו שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. והם אשר אמרו הנביאים הצודקים בהם: ואחרי התוהו אשר לא יועילו הלכו. ומה גדלה תועלת כל מצוה שתצילנו מזאת הטעות הגדולה ותשיבנו אל האמונה האמתית". בין תרח לאברהם עובר קו מפריד וברור וכל מצוות התורה מטרטן לוודא שנישאר בעבר הנכון ולא נחזור ח"ו לעבר "ההוא". ובזוהר ובחסידות: תרח הוא מלשון להרתיח (להכעיס) ואברהם הוא מידת החסד. ראו דברינו [אברהם העברי](#) בפרשת זו.

¹⁰ עפ"י ר' נחמיה, אם האבא תרח כל כך גרוע, מה עם שם ועבר זקניו של אברהם? האמנם הכל היה גרוע כל כך בעולם עד שבא אברהם והתייצב בעבר השני? הרי הוא נקרא "עברי" על שם זקנו (סב סב סבו)! ראו איך מתמודד עם בעיה זו ספר הכוזרי במאמר א סימן צה: "וכן הגיע הענין עד נח: ביחידים היו לבבות דומים לאדם (הראשון) ונקראים בני אלהים: שלמים בבריאותם ובמידותם ובאריכות הימים ובחכמות וביכולת. ובימיהם אנו מונים מאדם ועד נח וכן מנח ועד אברהם. ואפשר שהיה מהם מי שלא דבק בו הענין האלהי כתרח, אבל אברהם בנו היה תלמיד לאבי אביו עבר ... והיה הענין האלהי דבק בהם מאבות אבותם אל בני בנים. ואברהם סגולת עבר ותלמידו ועל כן נקרא עברי, ועבר היה סגולת שם ושם היה סגולת נח". לא כולם היו גרועים כל כך. לא כולם דבק הענין האלוהי, אבל הם בונים את שרשת הדורות. ראו דברינו [שם ועבר אבות אבותינו](#) בפרשת נח.

¹¹ רבותינו מסייפים על דברי ר' נחמיה. אברהם העברי אינו קרוי כך על שם העבר הנוכחי בו הוא נמצא כעת, אלא על שם העבר "ההוא" ממנו בא. ומשם גם הביא את שפתו ולשונו. (ופעם שנייה קבלנו כתב ולשונו מהעבר "ההוא" בעליית בית שני, בימי עזרא. ראו דברינו על [שינוי הכתב](#) בפרשת דברים). זאת ועוד, בפרשת הביכורים ובהגדת ליל הסדר אנו אומרים: "ארמי אובד אבי", ומפרש רשב"ם: "ארמי אובד אבי - אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם". ורש"י בפירושו לפסוק "אב המון גויים" (בראשית יז ה) מסביר שהאות ר"ש "שהיתה בו בתחילה, שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם, לא זהה ממקומה" - בדברינו [אב המון גויים](#) בפרשת לך לך. אברהם הוא עברי וארמי. וכשהוא מבקש אישה ליצחק הוא שולח את העבד: "כִּי אֶלְאָרְצִי וְאֶלְמִלְדָּתִי תֵּלֵךְ" (בראשית כד ד)! אין ניתוק מְהֵבֵר וְמְהֵעֵבֵר הוּא, ממשפחת תרח אביו. ראו איך התורה גם מפרטת בחמישה פסוקים, בסוף פרשת וירא, את קורותיו של בית נחור אחי אברהם שנשאר "בעבר ההוא". ראו דברינו [בית נחור](#) בפרשת וירא וכן הדף על [ארמי אובד אבי](#) בפרשת כי תבוא.

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מז – חזרה למוצא העם העברי

שלושה חזרו למקומן: ישראל והתורה והכסף והזהב. ישראל היו מעבר הנהר, שנאמר: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם וגוי" (יהושע כד ב). ומנין שחזרו למקומן? שנאמר: "לָהֶן מְרִדֵי הַרְגָזוּ אֶבְהֶתְנָא לְאַלְהָה שְׁמִיָּא יְהֵב הֵמוּ בְיַד נְבוֹכַדְנֶצַּר מְלֻדְבָּל כַּסְדִּיא כַּסְדִּיאָה וּבִיתָה דְנָה סַתְרָה וְעַמָּה הַגְּלִי לְבָבְלָ" (עזרא ה יב).¹² התורה היתה מן השמים ... ומנין שחזרה למקומה ... הכסף והזהב היו מארץ מצרים ... ומנין שחזרו למקומן וכו'.¹³

רמב"ן שמות פרק כ פסוקים א-ב – ע"ז של מצרים לעומת של בבל

... ובזה אמר הכתוב: "יִזְבְּחוּ לִשְׂדֵים לֹא אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים מְקַרְבֵּי אֵינוֹ לֹא שְׁעָרוֹם אֶבְתִּיקֶם" (דברים לב יז) - לעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה כלל, כלומר שאינם כמלאכים הנקראים אלוה, אבל הם אלהים שלא ידעום, כלומר שלא מצאו בהם שום אלוהות וכח שולטנות. והם חדשים להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המצרים המכשפים, וגם אבותיהם הרשעים כתרח ונמרוד לא שערום כלל. ומזה מזהיר "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם" (ויקרא יז ז).¹⁴

במדבר רבה כ כג פרשת בלק – כולנו בני תרח

עשו להם קלעים והושיבו בהם זונות ובידיהן כל כלי חמדה. והיתה זקנה יושבת מבחוץ ומשמרת לילדה שהיתה לפניו מן החנות ... נערה יוצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו ואומרת לו: למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו? טול לך כלי זה חנם. הלא כולנו בני איש אחד, בני תרח אבי אברהם!¹⁵ אין אתם רוצים לאכול מזבחתינו ומבישולינו, הרי לנו עגלים ותרגולים, שחטו כמצותכם ואֶכְלוּ.¹⁶

קטעי מדרשים - גניזה (מאן) ד. – תרח מגונן על אברהם

¹² תרגום עפ"י דעת מקרא: "אלא מאחר שהרגיזו אבותינו את אלוהי השמים נתן אותם ביד נבוכדנצר מלך בבל הכשדי ואת הבית הזה החריב והעם הגלה לבבל".

¹³ עניין התורה והכסף והזהב שחזרו למוצאם, ראויים לדיון נפרד, בפרט התורה שחזרה לשמים, למקומה המקורי (בשבירת הלוחות)! אך עניינינו כאן הוא ישראל. כאשר הקב"ה כועס על עם ישראל, על בני אברהם יצחק ויעקב, הוא מזכיר להם שהם גם בני תרח, נחור וארפכשד ומחזיר אותם "למקומם". ראו מדרש זה גם בגמרא פסחים פז ע"ב: "אמר רבי אלעזר: לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא מפני שעמוקה כשאוּל ... רבי חנינא אמר: מפני שקרוב לשונם ללשון תורה. רבי יוחנן אמר: מפני ששיגרן לבית אמן. משל לאדם שכעס על אשתו, להיכן משגרה - לבית אמה. והיינו דרבי אלכסנדר, דאמר: שלושה חזרו למטעתן, אלו הן: ישראל, כסף מצרים, וכתב לוחות". בגלות בית ראשון חזרו צאצאי אברהם לביתם המקורי של אברהם ושרה שבאו מבבל. לא לחרון משם יצא אברהם למטעו הסופי אל ארץ כנען (לשם שלח כאמור את העבד למצוא אשה ליצחק, לשם הלך גם יעקב בבורחו מעשו), אלא לבבל, משם החל תרח במטעו! ראו גם רש"י בפירושו לקהלת יב ו: "כי הולך האדם אל בית עולמו - מבבל באו - לבבל חזרו, תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה" (הקשר לפסוק בקהלת לא כ"כ ברור וצריך עיון). כך או כך, ראו שוב הפסוק ביחזקאל שהבאנו בתחילת דברינו והמדרש שהבאנו בהערה 3. כאן אין אולי כעס גדול כמו בפסוק ביחזקאל, אבל המוטיב דומה. בשעת כעס וריחוק, מזכירים לעם את מוצאו, גם אם הרוח הפסקונית קובלת שזה גילוי סוד.

¹⁴ בשירת האזינו, בה זוכה עם ישראל לראשונה לשם "ישורון" (ראו דברינו [ישורון](#) בפרשת וזאת הברכה), הוא גם זוכה לביקורת ולתחזית חמורים ביותר! סופם של בני אברהם יצחק ויעקב שיעבדו לשדים ולשעירים, עבודת אלילים שאפילו תרח ונמרוד לא עבדו (את שניהם שם רמב"ן בסל אחד). מעבודה זרה פחות חמורה סלד אברהם והגיע לאמונה באל אחד, ובניו בניו לא רק חוזרים למכורתם בבבל, אלא מביאים איתם פולחן ע"ז שזר אפילו לבבלים! ראו שוב לשון הרמב"ם במורה נבוכים: "מפני שהם כולם להציל מן הדעות הרעות ... בענייני השגוּן הם אשר גדלו עליהם אבותינו וזקנינו", וכעת מביאים הבנים שיגעונות קשים מאלה, שלמדו בארץ כנען ובמצרים. אז אולי אין לנו להתנשא על תרח שסוף סוף ממנו יצא אברהם, בעוד שמזרע אברהם יצאו "עברים" חטיאים שהוצרכו לגלות "למטעתן" ועשו עבודה זרה גרועה מזו של "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו". הבחנה זו של רמב"ן בין עבודה זרה של מצרים (החמורה) וזו של בבל (החמורה פחות) מעניינת וראויה לעיון נוסף. ראו דברינו [ולא יזבחו עוד לשעירים](#) בפרשת אחרי-מות.

¹⁵ בני או בנות לוט נכד תרח, אחיינו של אברהם. והביטוי "בני איש אחד" או "בני אב אחד", מכוון לפסוק במלאכי ב י: "הֲלוֹא אֶב אֶחָד לְכָלְנוּ הֲלוֹא אֶל אֶחָד בְּרָאָנוּ וכו'" - שם כוונתו שונה, ראו במפרשים שם.

¹⁶ המדרש מתאר שם באופן ציורי למדי את האופן שבו בנות מואב ומדין פיתו את בני ישראל בשיטים ואנחנו קצרנו. ראו דברינו [שיטים של זנות](#) בפרשת בלק. לצד הפיתוי החומרי-חושני, בא גם הטיעון הלוגי: הרי כולנו בני תרח, יש לנו שורשים משותפים, קרובים אנחנו. עצם הטיעון "בני אב אחד אנחנו", איננו דבר פסול וניתן לתת לו פירוש נרחב. ראו גמרא ראש השנה יט ע"א (המקור הוא מגילת תענית) על העצה שנתנה המטרונית הרומית לחכמים כיצד למחות על גזירות השמד: "אמרה להם: בואו והפגינו בלילה. הלכו והפגינו בלילה, אמרו: אי שמים! לא אחיכם אנחנו, ולא בני אב אחד אנחנו, ולא בני אב אחת אנחנו? מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות!". התייצבותו של אברהם מהעבר השני, איננה בהכרח התכחשות לאבות המשותפים, אלא יצירת אמונה ותרבות חלופיים. ההכרה ש-"אב אחד לכולנו" איננה סיבה שנחזור לעבר השני לתרבות שממנה יצא אברהם. בה בעת היא כן סיבה לכך שהצד השני לא יחצה את "עבר הנהר" לבוא אלינו ולכפות עלינו גזירות שמד כאילו אנחנו איזה נטע זר בעולם. נראה שגלשנו כאן לזורשי האנטישמיות בעולם וכבר דנו במקצת בנושא זה בדברינו [שורשי האנטישמיות](#) בפרשת מטות. נחזור לתרח שבפרשה.

... אמרו לו (לנמרוד): בן שנולד היום, ינחל את העולם כולו. אמר להם: ומה לעשות לו? אמרו לו: הביאהו והורגהו, ותן לאביו מלא ביתו כסף וזהב כדי שלא יחוס על בנו.

היה תרח יושב ביניהן,¹⁷ אמר להן: ריקים שבעולם, אמשול לכם משל: למה הדבר דומה, לעיר פרא שאמר לו בוא ונחתוך את ראשך וניתן לך כור שלשעורים, אמר להן: טיפשים אם אתם חותכין את ראשי, שעורים במה אוכלם?¹⁸ אמרו לו לתרח: הבן הילוד לך, היום הוא נולד: אמר להן: בן נולד לי, וכשנולד מת. אמרו לו: בבן מת אין אנו מדברים, אלא בבן חי אנו מדברים. מיד לקח תרח את אברהם אבינו ואת מיניקתו, הטמין בביתו שלוש עשרה שנה. לאחר כך יצא (אברהם) וראה השמש ועבדו כל היום, וכשבא לילה ראה את הירח ואת הכוכבים ועבדן כל הלילה. זרח השמש ועמד במקומם. אמר: זה מנהגו שלעולם, אבל יש אלוה אעבוד אותו.¹⁹

בראשית רבה לט ז פרשת לך לך – אברהם חושש לכיבוד אב ואם

"ויואמר ה' אל אברם לך לך". מה כתוב למעלה מן העניין? - "וימת תרח בחרן". א"ר יצחק: אם לענין החשבון ועד עכשיו, מתבקש לו עוד ששים וחמש שנים.²⁰ אלא בתחילה אתה דורש: הרשעים קרוים מתים בחייהן.²¹ לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר: אצא ויהיו מחללים בי שם שמים ואומרים: הניח אביו והלך לו לעת זקנתו!²² אמר לו הקב"ה: "לך לך" - "לך לך" - "לך לך" אני פוטר מכיבוד אב ואם²³ ואין אני פוטר לאחך מכיבוד אב ואם. ולא עוד, אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך, בתחילה: "וימת תרח בחרן" ואח"כ: "ויואמר ה' אל אברם לך לך".²⁴

¹⁷ משמע שהיה אדם חשוב ומהמקורבים למלכות.

¹⁸ והנמשל הוא: מה שווה לאבא שיתנו לו כסף וזהב, אם הרגו את בנו, ממשיכו ויורשו. נראה שתרח ידע שמדובר בו, שהרי ידע שנולד לו בן באותו היום. ראו הרחבת מדרש זה באוצר המדרשים (אייזנשטיין) אברהם אבינו עמוד 6: "בשעה שנולד אברהם אבינו ע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמים לנמרוד: בן נולד לתרח בשעה זו שעתידי לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא, אם רצונך יתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שגר נמרוד אצל אביו אמר לו: בן נולד לך אמש עכשיו תנה לי ונהרגהו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב וכו'". ראו כל המדרש מורחב מאד שם. וראו דברינו [אברהם ונמרוד](#) בפרשה זו.

¹⁹ מוכרים יותר המדרשים על אברהם שניפץ את פסלי תרח אביו, שנתן את המקל לפסל הגדול, ובא תרח וכעס והסגיר אותו לנמרוד. ראו בראשית רבה לח יג ואחרים שהבאנו בדברינו [דרכו של אברהם לאמונה בבורא עולם](#). כאן הסיפור הוא שאצטגניני נמרוד אומרים לו שנולד בן שעתידי לנחול את העולם וכשהו מסמנים את תרח כמי שבנו הוא זה. תרח מגן על אברהם בכל תחבולת וכוחו ואח"כ מסתכן למלכות כשהוא מסתיר אותו בביתו שלוש עשרה שנה (נשמע מוכר ממקום אחר?). ביציאה מהמסגרת אברהם מתוודע לשמש ולירח ומשם מגיע לבורא עולם. אח"כ מתחיל מסעו להרס הפסלים וניפוצם והמרד בנמרוד. ראו מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה ו: "וכיון שעשה נס לאבינו אברהם, היה להן פתחון פה לפני דור הפלגה להשיב תשובה במקומה. על תרח ועל אברהם בנו היו אומרים: חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר (משלי כז יא). אילו בני דור הפלגה, שמתוך דריכהן הרגו את בני ונמצא אבוד מן העולם הזה ומן העולם הבא. עמד ויצא משם לשם שמים, שנאמר: ויקח תרח את אברהם בנו וגו' (בראשית יא לא). שכרו שיצא משם, זכה והמליך הקב"ה את אברהם בנו בחייו שלשים וחמש שנה, ואברהם ושרה הלכו לארץ כנען, שנאמר ויקח אברם את שרי אשתו (בראשית יב ה)". וכן הוא בילקוט שמעוני תורה פרשת לך לך רמז עז: "... אמר תרח בלבו שמא יעמדו ויהרגו את בני, עמד ויצא משם ... ובשכר שיצא משם לשם שמים המליכו הקב"ה לאברהם אבינו בחייו ל"ה שנה". עפ"י מדרשים אלה, בביתו של תרח נולדה האמונה של אברהם בבורא עולם. תרח מגן על אברהם ובעקיפין לפחות, שותף לגילוי האמונה. תרח הוא שיוזם את היציאה מאור כשדים. תרח ומשפחתו משלמים את מחיר קריאת התיגר של אברהם על העולם האילולי ומהגרים יחד איתו מאור כשדים. הם לא מתכחשים לו ולא נוטשים אותו. ועל הקשר עם דור הפלגה, ראו דברינו [אברהם ודור הפלגה](#) בפרשת נח.

²⁰ מקריאה ברצף של הפסוק האחרון בפרשת נח: "וימת תרח בחרן" עם הפסוק הראשון של פרשת לך לך: "ויואמר ה' אל אברם לך לך מארצך וכו'", אפשר לקבל מצג מוטעה כאילו אברהם יצא מחרן לארץ כנען (והמשיך בכך את מסע אביו המקורי, או שפתח במסע חדש במצוות ה') לאחר מות אביו. ראו הערה 1 לעיל על "קו פרשת המים" בין סוף פרשת נח לתחילת פרשת לך-לך. אך בחשבון מספר השנים, יוצא שתרח האריך לחיות עוד שישים שנה לאחר שאברהם יצא לארץ כנען. ראו החשבון שעושה רש"י בפירושו לבראשית יא לב, סוף פרשת נח (ובמדרש כאן שישים וחמש שנה וזה חשבון אחר, עפ"י מדרש סדר עולם רבה שאברהם יצא מחרן פעמיים ובכך נדון להלן). לפי חשבונות אלה, אברהם קבר את תרח אביו שנתיים לפני שקבר את שרה. ראו בראשית רבה נח כב ששלושה אירועים קרו לאברהם בפרק זמן קצר: עקידת יצחק בנו, מות תרח אביו ומות שרה אשתו. ולעצם שאלת המדרש, כבר העיר רמב"ן בפירושו לבראשית יא לב שאין זו שאלה, שהרי: "זה מנהג כל הכתוב לספר חיי האב והולידו ומיתתו ואח"כ מתחיל בעניין הבן, בכל הדורות". אבל למדרש יש דרשה לדרוש כאן על סדר האירועים ואנו נמשיך איתו.

²¹ אפשרות אחת, דרשה ראשונה, היא לומר שתרח היה רשע ולפיכך עוד בחייו נקרא "מת". (רשעים בחייהם נקראים מתים, צדיקים במותם נקראים חיים, ברכות יח ע"ב). אלא שזה פתרון קל והמדרש ממשיך מיד לדרשה שנייה ומעורר את הנושא של מצוות כיבוד אב ואם של אברהם לתרח אביו. ראו פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) בראשית פרשת לך לך פרק יב סימן א שמסביר שמיתתו של תרח הייתה בגלל הפרידה מאברהם: "ועוד לפי שנפרד ממנו אברהם כאילו מת, ולכן כתוב וימת תרח".

²² גם המפרשים מגלים רגישות לעניין זה. ראו פירוש רד"ק בראשית יב ד: "וילך אברם כאשר דבר אתו ה' - ... והניח אביו שם, אולי נתעכב עמו שם ימים לפתותו, אולי ילך עמו ולא רצה. והניחו (אברהם) ויצא".

²³ עפ"י הגמרא בבא בתרא צא ע"א, שם אמו של אברהם היא: אמתלאי בת כרנבו, ועפ"י פרקי דרבי אליעזר פרק כו שמה היה עתדיי.

²⁴ עפ"י דרשה זו, אברהם אמנם מקבל מהקב"ה פטור מכיבוד אב ואם והיתר להשאיר את אביו בחרן, על מנת להמשיך במסעו לארץ כנען, אבל עצם הדיון במדרש מעלה את הנושא של חובת כיבוד אב ואם של אברהם לאבותיו. ואם כך אברהם, אפשר שגם בני אברהם (אנחנו) מחויבים בכבודם של תרח ומשפחתו. להלכה, אגב, יש דיון אם גוי או גר מחויב במצוות כיבוד אב ואם, ומדרש זה משמש כמקור לנושא. מקור נוסף הוא הסיפור על דמא בן נתינה שלא העיר את אביו משנתו, גם לא לצורך כספי גדול כשבאו חכמים לקנות ממנו אבן לאפוד (קידושין לא ע"א, עבודה זרה כג ע"ב ועוד). ראו רמב"ם הלכות ממרים פרק ה הלכה יא, שר"ע יורה דעה הלכות כבוד אב ואם סימן רמא. ראו גם בן איש חי שנה שניה פרשת שופטים: "מצוות כיבוד אב ואם ומוראן ... הנה עוד ימצא

בראשית רבה לח יב (ל סימן ד) פרשת נח – שם כפול לתרח

"ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם וגו'". א"ר אבא בר כהנא: כל מי שנכפל שמו, יש לו חלק לעולם הזה ולעולם הבא. השיבו לו: והכתיב: "אלה תולדות תרח תרח", יש לו בעולם הזה ויש לו לעולם הבא? אתמהא! אמר להם: אף היא אינה שבירה, שאמר ר' יודן משום ר' אבא בר כהנא: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום" (בראשית טו טו), בְּיָשָׁרָו שיש לאביו חלק לעולם הבא.²⁵

שכל טוב (בובר) שמות פרשת בא פרק יב – אברהם חוזר לחרן אל אביו

דתניא בסדר עולם (רבה): אברהם אבינו היה כשנידבר עמו הקב"ה תחילה, בן שבעים שנה. פירוש, היינו כשאמר לו: "לך לך" (בראשית יב א). ובאותו הפרק נידבר עמו בין הבתרים באותו שנה, ואח"כ חזר לחרן ועשה שם חמש שנים... והחזיר את אביו בתשובה והניח את אביו ויצא מחרן בשנה החמישית לחזירתו שם.²⁶

משנת רבי אליעזר פרשה ח עמוד 147 – תרח בחר בארץ ישראל וחזר בתשובה

נתן הקב"ה גדולה לתרח וקיבלו בתשובה. אמרו: כל אותן השנים היה עובד צלמים, ואילולי שקיבל הקב"ה תשובתו, לא היה אומר לאברהם: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום", לְשׁוֹם מחצבתו עמו.²⁷ ולא עוד, אלא שהסכימה דעתו שלתרח לבחור את ארץ ישראל עד שלא נצטוה, שנאמר: "ויקח תרח את אברם בנו ... ללכת ארצה כנען".²⁸

בה האדם טעם חזק וגדול בחיוב שלה, ע"פ השכל וע"פ נימוס העולם ודרך ארץ אשר נמצא אצל כל מין דת ודת אשר לא מישראל המה ... כלומר דבר זה לא דווקא מדברי תורה ודברי חכמים תלמד אותן, אלא צא וראה בדתות אחרים ותלמד כמה ראוי אתה להיזהר בדבר זה". אברהם כנושא האמונה באל אחד לא יכול להתנתק מנימוסי העולם ודרך ארץ הכלליים, שאם לא כן, יאמרו כל הגרים והמצטרפים אליו, כלשון הרמב"ם: "באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה!" (שאברהם שגדל בתרבות שמקפידה על כיבוד אב ואם, אינו מקפיד על כך באמונתו החדשה, ראו קידושין לא ע"א על הדיבר כבוד את אביך ואמך.

²⁵ בעיצומו של החיזיון בברית בין הבתרים בו צופה אברהם בעתיד הדורות הבאים ממנו: שעבוד מצרים, היציאה משם והחזרה לארץ כאשר יושלם עוון האמורי, מוסט הזרקור אחורה, אל שורשיו של אברהם ותרח אביו. אתה אברהם, לא תהיה בשעבוד. אתה תמות בשיבה טובה ותבוא בשלום אל אבותיך, אותם השארת בחרן, ותתאחד מחדש עם שורשיך. אם מותר לחבר מדרש עם מדרש, אפשר שיש כאן גם השלמה עם אי קיום מצוות כיבוד אב ואם של אברהם שראינו לעיל. אברהם מתאחד עם תרח אביו בעולם האמת. מדרשים אחרים, לקחו את המוטיב שמציג מדרש בראשית רבה זה לכיוונים פחות מחמיאים לתרח. איך זה שאברהם הצדיק בא בשלום אל תרח אביו הרשע? ראו למשל מדרש תנחומא פרשת שמות סימן יח שדן גם הוא באלה שנכפל שמם והם בני העולם הבא ושואל מה על תרח? ותשובתו שם: "לא נאסף אבינו אברהם עד שנתבשר שעשה תרח אביו תשובה, שנאמר (בראשית טו) ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע, כל מה שסיגלתי מעשים טובים בעולם הזה, אני הולך אצל אבותי! בישרו הקב"ה: חייך, שעשה אביך תשובה. לפיכך נכפל שמך". ובמדרש אגדה (בובר) ויקרא פרק א סימן ח: "תנן התם: כל העצים כשרים למערכה, חוץ משל זית ומשל גפן, מפני שהיין והשמן קרביין על גבי המזבח. אם כן, הצילו הפירות את האילנות. מכאן אמרו רבותינו ז"ל: הבן הטוב מציל את האב מגיהנום. וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שהציל את תרח, שנאמר: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו טז), מלמד שבישרו שעשה תרח תשובה, ויש לו חלק לעולם הבא".

²⁶ בהערה 20 לעיל כבר הסברנו בקצרה שיש שתי שיטות בן כמה היה אברהם כאשר יצא מחרן לארץ כנען וכמה שנים נשאר תרח לחיות בלי אברהם: שישים – אם אברהם יצא מחרן בגיל שבעים וחמש (כפי שעולה מפשט הפסוקים, וכפי שרש"י מסביר בסוף פרשת נח), או שישים וחמש – אם אברהם יצא מחרן בגיל שבעים (כפי שיוצא בסדר עולם רבה פרק א). מה נעשה עם אותם חמש שנים הפרש? פתרון שמצאו מספר פרשנים ומדרשים, ובהם מדרש שכל טוב זה (ראו גם פסיקתא זוטרתא בתחילת פרשת לך לך), הוא שאברהם יצא פעמיים מחרן! יצא בגיל שבעים, חזר לאחר שנה לחרן להחזיר את אביו בתשובה (אולי לנסות לשכנע אותו להצטרף אליו), ויצא שוב חזרה לארץ כנען בגיל שבעים וחמש. מה שמעניין בכל החשבון הזה הוא שהחזרה לחרן הייתה לאחר ברית בין הבתרים, לאחר ההבטחה על הארץ, חזון הגלות (למצרים) וההבטחה: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום". אמירה זו יש בה יותר מרמז לאברהם: לך תבקר את אבותיך שהשארת בחרן וראה את שלומם. ראו שוב פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) פרשת לך לך פרק יב סימן א שנתח נחשב כמת בגלל הפרידה מאברהם: "לפי שנפרד ממנו אברהם כאילו מת, ולכן כתוב וימת תרח". האם חוץ מלבקר את אבא תרח וחוץ מלהחזיר אותו בתשובה, ולקיים מצוות כיבוד אב ואם במשך חמש שנים, ניסה אברהם גם לקחת אותו איתו לארץ כנען? האם היה תרח זקן מדי להמשך המסע בו התחיל? האם הבינו הבן והאב בחמש שנים אלה שדרכיהם נפרדו לבלי שוב וכל אחד נשאר ויישאר בדרכו? סתם המדרש ולא פירט שהרי עיקר מענייניו הם בהחזרת תרח בתשובה ושאברהם, שהאריך עוד שנים הרבה אחרי כן (ועדיין לא היה לו בן), התפייס עם אביו ונפרד פעם שנייה מהעולם הישן שלו.

²⁷ כמה טורח וגייעה משקיע אברהם על מנת לזכות לו, ולשרה אשתו שעשתה איתו את כל הדרך לארץ כנען, אחוזת קבר בארץ ישראל, במערת עדה המכפלה לסמל לדורות. וכאן מבשרו הקב"ה, עפ"י המדרש כמובן, שבהיבט הרוחני הוא ייאסף אל אבותיו ויזכה לשום מחצבתו עם תרח אביו! לעיל, אולי ברמז לכיבוד אב ואם, וכאן למנוחת עולמים.

²⁸ פרשני המקרא התעכבו על הפסוקים הסוגרים את פרשת נח ואלה הפותחים את פרשת לך לך, אשר מתארים שני מסעות שונים, הראשון מאור כשדים (סוף פרשת נח), והשני מחרן (תחילת פרשת לך לך), ותמהו אם אכן זה הסדר הנכון ושתי קריאות ושני מסעות (המשך) יש כאן, כסדר המקראות (שיטת רש"י ורמב"ם); או שמא "אין מוקדם ומאוחר בתורה" והקריאה בפרשת לך לך היא העיקר וכבר באור כשדים נאמרה וחרן הייתה תחנת ביניים בה תרח ומשפחתו נעצרו ואברהם ושרה (ולוט) המשיכו במסע הכולל (שיטת אבן עזרא, רד"ק). ונגזר מכך גם מהו "ארצך ומולדתך": האם הם אור כשדים או חרן (ראו לאן שולח אברהם את עבדו לקחת אישה ליצחק ולאן מייע יעקב). ראו גם במקרא עצמו שפעם הוא אומר שאברהם נלקח (נבחר) מאור כשדים (בראשית טו ז), נחמיה ט ז) ושמ היה תחילת המסע; ופעם הוא אומר: "ואקח אתי אביכם את אברהם מעבר הנהר" (יהושע כד ג) ועבר הנהר הוא בפשטות ארם נהריים, מפגש הנהרות והוא חרן. נפקא מיניה בין שתי השיטות לנושא שלנו, הוא כמה קרדיט אנחנו נותנים לתרח בכל סיפור המסע: האם הקרדיט גדול יותר לשיטת רש"י-רמב"ם או לשיטת אבן עזרא ורד"ק? נשאיר את הדיון בכך לשולחן שבת של שואבי המים. כך או כך, בא מדרש משנת אליעזר ונותן קרדיט רב לתרח. הוא "שהסכימה דעתו לבחור את ארץ ישראל" עוד לפני שנצטווה (אברהם, כך נראה לומר), הוא זה שיצא ליעד הסופי "ללכת ארצה כנען", הוא שבחר את הארץ שעתידיה להיקרא ארץ ישראל! אלא

רבי אליהו מזרחי על רש"י בראשית פרק יב – נחור הולך לחרן לסעוד את תרח

... שמפני שאברהם אבינו עליו השלום בצאתו מחרן, עדיין היה נחור אחיו באור כשדים, שלא לקח תרח רק את אברם בנו ואת לוט בן בנו ויצאו אתם מאור כשדים, ולא ידע שכאשר נשאר אביו לבדו בחרן אחרי צאתו משם, קם נחור והלך בחרן לעשות חברה לאביו.²⁹

במדבר רבה ב כא פרשת במדבר – ממי המקום מעמיד אומה

כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו אומה או שלשלת יוחסין, היה המקום מתעסק בו כענין הזה, לכתוב בו תולדות. שכן אתה מוצא י"ב תולדות בכתובים: ... "אלה תולדות השמים וארץ" (בראשית ב ד), "זה ספר תולדות אדם" (שם ה א), "אלה תולדות נח" (שם ו ט), "אלה תולדות בני נח" (שם י א), "אלה תולדות שם" (שם יא ז), "אלה תולדות תרח" (שם כז), אלה תולדות ישמעאל יצחק עשו יעקב (בראשית כה, יט, לו, לז) - אלו עשר תולדות שנתעסק בהן הקב"ה לבראות עולם ולהעמיד אומות.³⁰

מדרש תהלים (בובר) מזמור ט – תרח נולד מהול

... מכאן את למד שיעקב נולד מהול. זה אחד מיי"ג שנולדו מהולים, ואלו הן: אדם הראשון, שת, חנוך, נח, שם, תרח, יעקב, יוסף, משה, שמואל, דוד, ישעיה, ירמיה.³¹

זוהר - מדרש הנעלם כרך א (בראשית) פרשת וירא – מהרשעים יוצאים צדיקים וחסידים

ואמר רבי: אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם,³² שאלמלא³³ סלקו קודשא בריך הוא לתרח מן העולם כשהיה עובד עבודה זרה, לא בא אברהם אבינו לעולם ושבטי ישראל לא היו, והמלך דוד ומלך המשיח, והתורה לא נתנה וכל אותם הצדיקים והחסידים והנביאים לא היו בעולם.³⁴

שבחרן קרה מה שקרה ותרח החליט להישאר שם. ושם נגלה הקב"ה לאברהם וציווה אותו: "לך לך", ציווי שבמובן מסוים ממשיך את מה שהתחיל תרח. נראה שמכאן יש גם השלכה רבה לנושא כיבוד אב ואם שראינו לעיל, לקושי של אברהם להמשיך במסע שהתחיל אביו ולעזוב אותו בחרן ואולי גם חיזוק לדעה שראינו לעיל שאחרי שנה בארץ כנען, אחרי ברית בין הבתרים, בה הובטח לאברהם: "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום", הוא חוזר לחרן לפקוד את שלום אביו ואולי לנסות לשכנע אותו לבוא איתו להשלים את המסע שהוא, תרח, התחיל לארץ כנען.

²⁹ לפני שניפרד מהדיון במצוות כיבוד אב ואם של אברהם לתרח, הנה שיטה מעניינת של רא"ם על רש"י. בדבריו שם הוא מנסה לגשר על אי אזכור נחור, אחיו הבכור של אברהם ביציאת תרח למסעו "ארצה כנען" ועל הפער של "משפחתי ובית אבי" הוא ארם נהריים אצל אליעזר בפרשת חיי שרה, וחרן אצל יעקב בפרשת ויצא. אברהם שולח את אליעזר למשפחת נחור שנשארה בארם נהריים (אור כשדים) ואליעזר מגלה שהיא נדה בינתיים לחרן. וזאת למה? משום שבצאתו של אברהם ארצה כנען שמע על כך נחור "והלך בחרן לעשות חברה לאביו". בבית זה גדלה רבקה, נכדת נחור, ולומדת הלכות כיבוד אב ואם. וכבר הארכנו לדון על עניין זה בדברינו **בית נחור** בפרשת וירא, שם הסברנו במה זכתה פרשת בית נחור להידבק לפרשת העקידה (ראו הקריאה בתורה בראש השנה).

³⁰ ולא לה עשר התולדות יש להוסיף עוד שניים: "ותולדות פרץ" (רות ד יח) לייחוס מלכות דוד "ואלה תולדות אהרון ומשה" (במדבר ג א) – לייחוס בית הכהונה (ומלכותו הזמנית של משה), כפי שהמדרש ממשיך שם (ומשלים את המקבילה הקטועה באבות דרבי נתן נוסח ב פרק לז). הרי לנו שתולדותיו של תרח הם מהתולדות המיוחסים שהמקום התעסק בהם. כוונת המדרש היא כמובן לאברהם שעליו אין פסוק במקרא: "אלה תולדות אברהם", והפסוק "ואלה תולדות תרח" בא למלא חסר זה. השווה עם הכפילות בתולדות יצחק (בראשית כה יט): "ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק". אז מה נאמר שהאבא תרח לא נחשב ורק תולדותיו? והרי התולדות קרויות על שם המוליד! ראו רות רבה (לרנר) פרשה ז: "ולעולם האב גדול מן הבן. ואם תאמר: תרח אין לו חלק לעולם הבא, היה גדול מאברהם, [אין] שאילולי תרח לא היה אברהם. ובישר הקב"ה לאברהם שיש לו חלק לעולם הבא, שנאמר: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו טו)".

³¹ לכל אחד מהמנויים ברשימה מכובדת זו מביא שם המדרש נימוק או פסוק לציון מעלתו שנולד מהול: "אדם תחילת בריאתו של הקב"ה, שת שנאמר ויולד בדמותו וצלמו ... נח שנאמר צדיק תמים ... שכל מי שנכפל שמו, נולד מהול: שם שם, נח נח, תרח תרח, יעקב שנאמר ויעקב איש תם ... משה שנאמר: משה משה ונאמר: ותרא אותו כי טוב הוא", וכך גם שמואל, ישעיה, ירמיה ודוד. אם במדרש בראשית רבה לח יב שראינו לעיל מקשים על ר' אבא בר כהנא איך הוא משבח את תרח שנכפל שמו, כאן לא סתם נכפל שמו. כאן הכפלת השם מכניסה את תרח לחברה המכובדת של גדולי עולם שלא נזקקו לבריתו של אברהם על מנת לצאת מכלל ערלים. אפשר כמובן לומר שגם אברהם ויצחק היו ראויים להיוולד מהולים ולא נולדו כך, על מנת לחדש את יסוד ברית המילה לדורות. ניחא ואולי פשיטא. אבל עדיין, תרח אבי אברהם וסבו של יצחק נמצא ברשימה המכובדת של שלושה עשר דמויות מופת מאדם הראשון ועד דוד שנולדו מהולים. אברהם הצטווה על המילה ותרח אביו נולד מהול! ראו אגב רשימה שונה באבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ב, שם היא מגיעה עד אישים מבית שני כזרובבל ושם גם בלעם נולד מהול.

³² ראו הסיפור בגמרא ברכות דף י עמוד א, על הבריונים שגרו בשכנות לר' מאיר וברוריה אשתו והיו מציקים להם וביקש ר' מאיר עליהם שימותו. ברוריה אשתו מוכיחה אותו על כך ודורשת את הפסוק: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם" (תהלים קד לה), שהכוונה ב"חטאים" איננה לאנשים החוטאים (sinners) אלא למעשים החטאים (sins) וביקש עליהם ר' מאיר רחמים וחזרו בתשובה. ראו סיפור דומה על אבא חלקיה ואשתו בגמרא תענית כג ע"ב.

³³ שאילו

³⁴ יש בזוהר לא מעט התייחסויות לתרח חלקן לא מחמיאות בדומה למקצת מהמקורות לעיל. ראו למשל דבריו בפירושו לתורה בפרשת לך לך דף עח עמוד ב: "וימנע מרשעים אורם - דא (זה) תרח ובני ביתיה. אורם - דא אברהם". אברהם הוא האור שנמנע מתרח ובני ביתו הרשעים. וראו כמו כן פירושו לפרשת שמות דף י עמוד ב כשהוא חוזר על המוטיב: "מי יתן טהור מטמא" שראינו בפסיקתא דרב כהנא לעיל, ואומר שהקב"ה מאריך אף לרשעים: "אי בגין דאתגלי קמי קודשא בריך הוא דיתובין בתיבתא, או דיפק

שבת שלום

מחלקי המים

ומבקשי גשמים בעיתם³⁵ וכתיקונם³⁶

מים אחרונים 1: ראו ביתר הרחבה פירוש העמק דבר על המסע הראשון ביוזמתו של תרח לצאת מאור כשדים לארץ כנען, מסע שנקטע בחרן. העמק דבר בראשית יא לא פרשת נח – יב א פרשת לך לך: "ויקח תרח את אברם בנו וגו' ללכת ארצה כנען. אף על גב שלא היה עוד (עדיין) מאמר ה' לאברהם אבינו, מכל מקום כבר היה הערה מן השמים וראה מרחוק קדושת הארץ ... ואע"ג דעיקר רצון אותה יציאה היה אברם ובעצתו, מכל מקום כיון שהיה אברם שקוע ברעיונות אלקיות או חכמות, ולא יכול להנהיג נסיעה הוא וביתו, על כן נמסר הנסיעה לאביו והוא לקח את אברם וכל הכבודה על ידו". ובפירושו בבראשית טו ז כותב הנצי"ב: "ונראה שגם בסדר עולם אין הכונה שהיה הדבור לאברהם כשהי' בן שבעים, אלא שהיה אז הערה מן השמים וקול דודו יתברך דופק על ליבו לצאת מאור כשדים לחרן ומשם לארץ ישראל, והערה זו מפורש בספר ישעיה מא: מי העיר ממזרח וגו'". וכך הי' כאן שעלה ברצון ה' כשהי' אברם בן שבעים, וכשהי' בן חמש ושבעים הי' המאמר הראשון לזרעך נתתי את הארץ הזאת, ואחר מלחמת המלכים".

מים אחרונים 2: כבדרך אגב ובתוך הערות השוליים הבלענו שלושה מדרשים ש"משוחחים" ביניהם על מוטיב הבן שמציל את האב או האב שמציל את הבן, האב שמתכבד בבן או הבן שמכבד את האב ומתכבד בו. הראשון הוא ויקרא רבה בפרשת צו שעל בסיס המשנה במסכת תמיד פרק משנה ג הקובעת: "כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן", מעלה את הטענה שלא יכול להיות מצב לפיו: "הבאר שנואה ומימיה חביבין, חלקת כבוד לעצים בשביל בניהם!" ולפיכך לא ייתכן שאחרי מות שני בני אהרון, אהרון יושם בצד ובניו יקורבו. והמסקנה שם: "אמר לו הקב"ה (למשה): חייך שבשבילך אני מקרבו ולא עוד אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלים". היינו האב הוא העיקר והבנים בזכותו. בא מדרש אגדה (בובר) ויקרא פרשת ויקרא פרק א סימן ח (מובא בהערה 25 לעיל), ועל בסיס אותו מקור במשנה מסכת תמיד הופך את המבנה שבנה ויקרא רבה על פניו ודורש: "וערכו בני אהרן. תנן התם: כל העצים כשרים למערכה, חוץ משל זית ומשל גפן, מפני שהיין והשמן קרבין על גבי המזבח. אם כן, הצילו הפירות את האילנות! מכאן אמרו רבותינו ז"ל: הבן הטוב מציל את האב מגיהנום, וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שהציל את תרח, שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו טז), מלמד שבישרו שעשה תרח תשובה, ויש לו חלק לעולם הבא". אברהם הוא שמציל את תרח, הבן מציל את האב, וככה גם בני אהרון הנותרים, אלעזר ואיתמר, הצילו את אהרון! בא מדרש רות רבה (לרנר) שהבאנו כבר פעמיים לעיל ומחזיר את הכבוד לאב: "ולעולם האב גדול מן הבן. ואם תאמר: תרח אין לו חלק לעולם הבא, היה גדול מאברהם, [אין] שאילולי תרח לא היה אברהם. ובישר הקב"ה לאברהם שיש לו חלק לעולם הבא, שנאמר: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום". מדרש זה דן שם על אדם הראשון ולא על אהרון, אבל מתרח למד עם קל וחומר או בלי קל וחומר לאהרון.

מנייהו זרעא דיהא קשוט בעלמא, כגון: תרח דנפק מניה זרעא דקשוט אברהם, אחז דנפק מניה חזקיהו". אבל כאן, דבריו ברורים שאם לא היה תרח, גם לא היה אברהם בעולם ולא שבטי ישראל ולא דוד המלך ולא המשיח ולא התורה "וכל אותם הצדיקים והחסידים והנביאים לא היו בעולם". ראו שוב דברי הכוזרי שהבאנו בהערה 10 וכן מדרש רות רבה (לרנר) שהבאנו בהערה 30: "ולעולם האב גדול מן הבן. ואם תאמר: תרח אין לו חלק לעולם הבא, היה גדול מאברהם, [אין] שאילולי תרח לא היה אברהם. ובישר הקב"ה לאברהם שיש לו חלק לעולם הבא, שנאמר: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום". תרח הוא חלק מהמורשת של עם ישראל אם נרצה ואם לא.

³⁵ בלילות שבת ורביעי וימים טובים, ראו דברינו [גשמים בעיתם ושדים בזמנם](#) בפרשת בחוקותי. וביום שישי השבוע, ז' במר-חשוון, התחלנו לשאול על הגשמים, הוספת: "ותן טל ומטר לברכה" בברכת השנים לאשכנזים, וברכת שנים מיוחדת לחורף לספרדים: "ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת. ואת כל מיני תבואתה לטובה. ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה. ורוה פני תבל ושבע את העולם כלו מטובך. ומלא ידינו מברכותיך ומעשר מתנות ידך. שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע. ומכל מיני משחית ומכל מיני פורענות. ועשה לה תקוה טובה ואחרית שלום. חוס ורחם עליה ועל כל תבואתה ופירותיה. וברכה בגשמי רצון ברכה ונדבה. ותהי אחריתה חיים ושבע ושלוש. כשנים הטובות לברכה". אמן כן יהי רצון.

³⁶ ראו הסיפור על חוני המעגל מסכת תענית פרק ג משנה ח: "התחילו גשמים מנטפין, אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף, אמר: לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקונן".